
Istoriografia relațiilor româno-franceze

în

timpul celui de-al doilea război mondial: direcții și probleme de cercetare

---

Ana-Maria STAN

Cu ocazia primei vizite efectuate de generalul Ion Antonescu, Conducătorul statului român, la Berlin (21-24 noiembrie 1940), unul dintre reproșurile care s-au adus delegației oficiale românești a fost acela rostit de ministrul german de externe, von Ribbentrop, anume: “*Pentru ca România să poată găsi drumul spre noi, a trebuit să ocupăm Parisul*”¹.

Afirmația de mai sus sintetiza, cu suficientă precizie, percepția pe care mediile politico-diplomatice din țările Axei sau ale aliaților lor temporari (cazul URSS) au avut-o vreme îndelungată față de importanța protecției și influenței franceze la București, dar și în alte câteva țări ale Europei central-orientale. Franța a reprezentat pentru ele până în momentul înfrângerii sale din mai-iunie 1940 o garanție a păstrării, chiar și parțiale, a organizării teritoriale validate prin sistemul tratatelor de la Versailles din 1919-1920.

Deși, datorită unei puternice și prelungite crize politice interne, Franța și-a diminuat treptat în a doua jumătate a anilor 1930 inițiativele de politică internațională, acționând adeseori ca un secund al Marii Britanii², ea a continuat să reprezinte un actor cu greutate pe scena europeană, statele din centrul și estul Europei fiind cu precădere sensibile și reacționând la fiecare luare de poziție a Parisului. Mai ales în perioada 1938-1940, aceste țări au încercat adesea să impună o implicare mai mare a factorilor politici francezi în problemele zonei, chiar dacă nu cu foarte mult succes.

După momentul München, politica externă a României s-a modificat de la o colaborare preponderentă și aproape exclusivă cu democrațiile occidentale europene (Franța și Anglia), spre o linie de echilibru între acestea și Germania și Italia, tocmai pentru a obține de la fiecare garanții de securitate și de menținere a integrității ei teritoriale³. De atunci, și cu precădere de la începerea celui de-al doilea război mondial și până în iunie 1940, atitudinea Bucureștiului a fost una de neutralitate și de așteptare a evoluției confruntării directe între beligeranți, evitând angajarea decisă într-una din tabere. Ulterior, situația operațiunilor militare și strategice a impus statului român alianța cu Germania hitleristă, ceea ce a dus la ruperea multor legături politice și diplomatice pe care țara noastră le avea în perioada interbelică. Astfel, la 10 februarie 1941, Marea Britanie încetează relațiile diplomatice cu România, după luni de raporturi încordate și chiar ingerințe ale beligeranților în acest sens⁴. În opinia Foreign Office, Legația engleză din București nu mai putea îndeplini de la acea dată, nici măcar un rol de observator

---

¹ Gheorghe Barbul, *Al treilea om al Axei*, Institutul European, Iași, 1992, p. 20.

² Vezi în acest sens Jean-Pierre Azéma, *De Munich à la Libération*, (coll. Nouvelle histoire de la France contemporaine, vol. 14), Seuil, Paris, 1979, p. 16-17. Autorul demonstrează că mai ales în problema Munchen-ului, dar și după aceea, curentul politic și diplomatic favorabil unei rezistențe față de nazism și menținerii “pactului oriental”, adică unei alianțe ferme cu statele din estul Europei, se diminuează treptat.

³ Pentru evoluția politicii externe a României între 1935 -iunie 1940 vezi printre alții Keith Hitchins, *România 1866-1947*, Humanitas, București, 1994, p. 431-439; Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, Editura Politică, București, 1980, p. 347-605; Viorica Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938-mai 1940*, Editura Academiei, București, 1971, 305 p.

⁴ Mihail Manoilescu afirmă că imediat după Arbitrajul de la Viena privind împărțirea Transilvaniei (30 august 1940), Italia și Germania au cerut cu insistență ruperea relațiilor diplomatice și începerea războiului cu Marea Britanie, fapt pe care el s-a străduit, cu succes, să-l evite. Vezi Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena (memorii iulie-august 1940)*, Editura Enciclopedică, București, 1991, p. 135.

credibil al evenimentelor din zonă.⁵ Mai târziu, la 7 decembrie 1941, Anglia a declarat război României, după ce încercase, fără succes, să obțină oprirea operațiilor militare ale trupelor române împotriva URSS la linia Nistrului⁶. Statele Unite vor fi și ele nevoite să întrerupă raporturile oficiale cu guvernul român la 12 decembrie 1941⁷. La această dată, din inițiativa și sub presiunea lui Hitler, guvernul antonescian declară, în paralel cu guvernul maghiar, război Americii. Adevărata atitudine a oficialităților de la București era însă reflectată de afirmația pe care Mihai Antonescu o face lui Benton, chargé d'affaires al SUA, la plecarea acestuia din România: "nu vom comite niciodată vreun act de ostilitate împotriva Statelor Unite"⁸. Doar în iunie 1942, Roosevelt va răspunde cu o declarație de război împotriva României acțiunii similare a autorităților române, în urma unor intervenții repetate din partea URSS-ului.⁹

Dintre marile puteri democratice care creionaseră organizarea lumii la Versailles în 1919-1920, România va mai păstra în decursul celui de-al doilea război mondial legătura oficială, pe cale diplomatică, doar cu Franța, aceasta nefiind nici un moment sistată. În cele ce urmează ne-am propus să analizăm care este stadiul cercetării istorice românești și franceze cu privire la evoluția relațiilor dintre regimul lui Antonescu și cel al lui Pétain între 1940-1944. În același timp, credem că interpretarea critică a surselor istoriografice, combinată cu cea a documentelor de arhivă, va permite cunoașterea unor aspecte inedite cu privire la intensitatea și importanța raporturilor bilaterale dintre București și Vichy. De asemenea, studiul istoriografiei și al documentelor poate oferi date interesante legate de percepțiile pe care cele două țări le-au avut una față de cealaltă pe parcursul celui de-al doilea război mondial.

Problematica raporturilor româno-franceze în perioada 1940-1944 a fost puțin studiată atât de către istoriografia românească, cât și de către cea franceză. Nici memorialistica română și franceză, nici colecțiile de documente diplomatice publicate până acum nu abundă în mărturii asupra acestei problematici. Au fost abordate doar unele aspecte din evoluția acestor raporturi, anume acelea considerate mai spectaculoase și mai atractive pentru cititori și specialiști, iar în ce privește istoriografia română anterioară anului 1989 mai indicate din punct de vedere ideologic.

Astfel, în perioada regimului comunist, mai ales în anii '70, istoricii și cercetătorii români au manifestat un mare interes pentru analizarea mișcării de rezistență antifascistă din Franța de la Vichy, punând un accent deosebit pe activitatea organizațiilor și rețelelor constituite de Partidul Comunist Francez (P.C.F.) în Franța metropolitană în anii 1940-1944.¹⁰ Alte lucrări și articole, majoritatea cu caracter memorialistic, au evidențiat cât de importantă a fost participarea românilor aflați în hexagonul francez la acțiunile rezistenței de acolo, majoritatea acestor militanți fiind de fapt de orientare comunistă, foști combatanți în Brigăzile internaționale din Spania.¹¹

În ceea ce privește cunoașterea și interpretările românești legate de regimul de la Vichy, acestea sunt și ele puțin numeroase. Cel mai documentat studiu în domeniu este cel din 1983, scris de Marin Badea¹². Autorul face o analiză a genezei, evoluției și activității formațiunilor politice de dreapta din Franța interbelică, pentru ca apoi să pună în discuție caracterul regimului francez din 1940-1944 și a celor mai importante acțiuni de politică internă ale acestuia. Sesizând cu acuratețe principalele trăsături ale regimului francez din al doilea război mondial, istoricul român este de părere că: "Ceea ce conferă Vichyului substanță istorică totalitară, fascistă sau fascizantă este tendința manifestă de a opera o reorganizare globală a societății franceze potrivit cu un proiect ideologic numit

⁵ Paul D. Quinlan, *British and American Policies towards Romania 1938-1947*, A.R.A., Los Angeles, 1977, p. 63-69.

⁶ *Ibidem*, p. 72-73.

⁷ *Politica externă a României - dicționar cronologic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 241-242.

⁸ Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 75; Alexandru Cretzianu, *Ocazia pierdută*, Institutul European, Iași, 1998, p. 93-94.

⁹ Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 76.

¹⁰ Vezi în acest sens *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial 1938-1945*, vol. 2 (Țările din Europa occidentală și nordică), Editura Militară, 1976, p. 9-76.

¹¹ *Români în rezistența franceză în anii celui de-al doilea război mondial (Amintiri)*, Editura Politică, București, 1969, 365 p. Vezi și Cr. Luca-Boico, *Unul contra o sută. Români în luptă împotriva ocupațiilor hitleriste ai Franței*, în "Magazin istoric", 1970, nr. 5, p. 47-51.

¹² Marin Badea, *Franța (regimul de la Vichy)*, în "Regimurile politice fasciste și totalitare din Europa", vol. III, Editura Politică și Militară, București, 1983, p. 100-202.

revoluția națională și care trebuia să aibă ca rezultat o așa-zisă regenerare a Franței”¹³. În privința politicii externe a Franței de la Vichy, Marin Badea nu insistă decât asupra relațiilor de colaborare cu Germania pe plan politic, economic, dar și militar¹⁴, relații pe care le vede motivate de dorința de a “îndulci statutul european și mondial al Franței”¹⁵. Totodată, el accentuează faptul că după momentul noiembrie 1942, toate statele din tabăra aliată au rupt relațiile diplomatice cu Vichyul, considerat până atunci un regim legitim, iar diplomații francezi din țările respective au trecut de partea “Franței libere”.¹⁶

Zorin Zamfir este alt istoric român care a contribuit la studierea relațiilor româno-franceze în cel de-al doilea război mondial. El a publicat și a analizat un raport al lui Richard Franassovici, ambasadorul român la Paris între 1939-1940, în legătură cu cauzele și consecințele înfrângerii din iunie 1940 a Franței¹⁷. Abordarea sa, la fel ca și cea a lui Marin Badea, suferă totuși parțial la capitolul interpretare de imperativele timpului la care au fost redactate, referirile și citatele din clasicii marxism-leninismului și din operele politice ale lui Nicolae Ceaușescu fiind prezente în text.

După 1989, istoriografia românească s-a preocupat de tratarea altor aspecte ale legăturilor dintre România și Franța în perioada 1940-1944, dar și acum numărul contribuțiilor a rămas redus. Cea mai substanțială dintre acestea, semnată de Dumitru Hâncu¹⁸, este o colecție de documente și mărturii dedicate activității Legației române de la Vichy, mai precis implicării unor diplomați români în încercarea de a proteja și/sau salva pe o parte dintre evreii români rezidenți în Franța pe timpul războiului. Aceasta este de altfel cea mai importantă lucrare dedicată până astăzi problematicii raporturilor româno-franceze din 1940-1944.

Se cuvine menționat de asemenea și articolul semnat de Nicolae Fotino cu privire la misiunea și activitatea în România a scriitorului Paul Morand, ministru al Franței de la Vichy în țara noastră între 1943-1944¹⁹.

Din multitudinea de lucrări generale, sinteze, dar și de cercetări și studii specifice asupra politicii externe a României până la 1947 nici una nu menționează dincolo de momentul iunie 1940 care a fost evoluția și importanța contactelor dintre Vichy și București. În schimb, toate insistă asupra efectului de derută pe care căderea Franței o are asupra factorilor politici români și asupra izolării diplomatice și lipsei de aliați în care se găsește țara noastră în acel moment.

Se poate deci concluziona că în istoriografia românească nu există până astăzi o contribuție care să abordeze în mod sintetic și sistematic problematica raporturilor româno-franceze în timpul celui de-al doilea război mondial.

La rândul ei, chiar dacă istoriografia franceză a demonstrat o preocupare deosebită pentru analiza tuturor aspectelor legate de regimul de la Vichy (politică internă, externă, economică, instituțiile statului, legislație, ș.a.), existând o abundență de cărți pe aceste teme și nenumărate polemici în legătură cu caracterul, politica și impactul Vichy-ului asupra vieții Franței și a francezilor, puține lucrări au fost consacrate sau au menționat legăturile dintre Franța de la Vichy și țările Europei centrale și de est, în special cele cu România.

Una dintre cele mai detaliate și mai aprofundate lucrări dedicate politicii externe franceze dintre 1939-1944 este cea a lui J.B. Duroselle “L’abîme”²⁰. Cunoscutul istoric al relațiilor internaționale analizează aici, foarte minuțios, evoluția tuturor inițiativelor și raporturilor diplomatice avute de către Vichy, precum și relațiile dintre mișcarea de rezistență gaulistă, Vichy și țările membre ale celor două tabere beligerante. În acest context, el reliefează, succint, și câteva dintre aspectele legăturilor dintre București și Vichy. Astfel, una din consecințele colaborării între Franța de la Vichy și cel de-al treilea Reich s-a manifestat prin cedarea majorității intereselor

¹³ *Ibidem*, p. 157.

¹⁴ *Ibidem*, p. 192-200.

¹⁵ *Ibidem*, p. 191.

¹⁶ *Ibidem*, p. 198.

¹⁷ Zamfir Zorin, *Un diplomat român despre cauzele și consecințele înfrângerii militare a Franței în mai-iunie 1940*, în “Studii și articole de istorie”, București, 1985, nr. 51-52, p. 66-75.

¹⁸ Dumitru Hâncu, *Un licăr în beznă (Acțiuni necunoscute ale diplomației române)*, Editura Hasefer, București, 1997, 352 p.

¹⁹ Nicolae Fotino, *Paul Morand - ministre de France à Bucarest d’août 1943 à juin 1944*, în “Revue roumaine d’études internationales”, București, 1993, XXVII, nr. 5-6, p. 343-350.

²⁰ J.B. Duroselle, *L’Abîme 1939-1944*, Seuil (collection Points-Histoire), Paris, 1990, 811 p.

franceze din România, în special a celor din industria petrolieră, către Berlin²¹. Totodată, J.B. Duroselle accentuează faptul că România este una dintre puținele țări în care reprezentanța diplomatică a Vichy-ului se menține până în 1944, în 11 august existând chiar o cerere de protecție din partea Legației franceze de la București, dar și din partea celor de la Tokio, Istanbul și Sofia, către mareșalul Pétain și factorii politici francezi²².

Informații importante privind raporturile româno-franceze în perioada ianuarie 1938- decembrie 1940 se găsesc și în cartea Mariei G. Brătianu²³, istoric francez de origine română, autoarea oferind cititorilor fragmente din documente de arhivă inedite, grupate pe tematici politice și economice.

De asemenea, istoriografia franceză dedicată situației evreilor în timpul celui de-al doilea război mondial s-a oprit și asupra politicii duse de regimul Antonescu în această problemă. Carol Iancu publică selecțiuni din 100 de rapoarte diplomatice trimise de la București de diplomații francezi și face pe baza acestora o analiză minuțioasă a atitudinii guvernului român față de evrei între 1940-1944²⁴. Se poate însă reproșa acestei lucrări o anumită parțialitate în interpretarea documentelor de arhivă, mai ales datorită modului în care uneori informațiile asupra evreilor sunt decupate din contextul mai larg al unor telegrame și rapoarte.

Memorialistica franceză deține în schimb mai multe mărturii privind raporturile româno-franceze. O carte esențială pentru cunoașterea vieții duse de diplomații francezi aflați în România pe timpul celui de-al doilea război mondial este jurnalul lui Jean Mouton²⁵, director adjunct al Institutului Francez din București între 1938-1946.

O altă lucrare care oferă detalii interesante pe marginea acestui subiect este cea a lui André Godin "Une passion roumaine"²⁶, de fapt o monografie bine scrisă a Institutului Francez din București între 1924-1948. Ea conține multe informații legate de viața culturală a Bucureștiului în timpul celui de-al doilea război mondial, precum și cu privire la rolul de bastion al culturii occidentale pe care Institutul Francez l-a deținut în acei ani. Trebuie menționată însă o scădere a acestei lucrări și anume lipsa oricăror note de subsol.

Dedicat poziției avute de diplomații de la Institutul Francez și ambasada Franței, dar și a altor resortisanți francezi aflați în România în momentul evenimentelor din iunie-iulie 1940 de pe frontul de vest este și articolul lui Jean-Marie Mayeur. Istoricul francez reconstituie și analizează, pe baza unui schimb de scrisori inedit existent între de Gaulle și Alphonse Dupront, directorul Institutului Francez din București între 1932-1940, ralierea la mișcarea Franței libere a acestuia împreună cu alți câțiva prieteni și colaboratori francezi.²⁷

Amănunte legate de activitatea Legației Franței de la Vichy în România între 1943-1944 se găsesc și în biografia lui Paul Morand semnată de Ginette Guitard-Auviste²⁸. Autoarea, bazându-se pe surse documentare, pe corespondența lui Paul Morand, dar și pe interviuri cu scriitorul francez și cu cei care l-au cunoscut, oferă noi date despre timpul petrecut de Paul Morand ca ministru al Franței la București în cel de-al doilea război mondial.

Cercetări ulterioare în biblioteci românești și străine vor putea îmbogăți numărul de surse istoriografice pe care am încercat să le prezentăm succint în cele de mai sus. Pornind așadar de la această bază istoriografică și memorialistică și de la sintezele existente pe tema relațiilor internaționale între 1939-1945, completată de investigarea minuțioasă a documentelor de arhivă, se poate încerca o reconstituire asupra raporturilor politico-diplomatice dintre România și Franța în perioada iunie 1940-august 1944.

²¹ *Ibidem*, p. 348, 365.

²² *Ibidem*, p. 605.

²³ Maria G Brătianu, *Roumanie 1938-1940 vue de France. Recherches dans les archives françaises*, Paris, 1996, 262 p.

²⁴ Carol Iancu, *La Shoah en Roumanie. Les juifs sous le régime d'Antonescu 1940-1944, Documents diplomatiques français inédits*, Services des Publications, Université Paul Valéry-Montpellier III, Montpellier, 1998.

²⁵ Jean Mouton, *Journal de Roumanie, 29 août 1939-19 mars 1946. La deuxième guerre mondiale vue de l'Est* Editions L'Age de l'homme, Lausanne, 1991, 121 p.

²⁶ André Godin, *Une passion roumaine. Histoire de l'Institut Français de Hautes Études en Roumanie (1924-1948)*, L'Harmattan, Paris, 1998, 239 p.

²⁷ Jean-Marie Mayeur, *Alphonse Dupront et le général de Gaulle 1940-1941*, în "Cahiers Alphonse Dupront" (hors commerce), Presses universitaires de Paris IV-Sorbonne, 1992, tome 1, p. 2-17.

²⁸ Ginette Guitard-Auviste, *Paul Morand (1888-1976). Légende et vérités*, Ballard, Paris, 1994, 426 p.